

Милош Ернаут¹

истраживач

Бања Лука

УДК 94(=163.41)(497.6)»17/19»(048.83)

DOI 10.7251/SIC2609337E

COBISS.RS-ID 143963649

ПРОШЛОСТ КОЈА СЕ ПАМТИ

**СРБИ У БОСАНСКОЈ КРАЈИНИ – СЕОБЕ, РАТОВИ И СТРАДАЊА,
уредници Бошко М. Бранковић, Милан Гулић, Предраг
М. Вајагић, Епархија бихаћко-петровачка, Институт за
хуманистичке и друштвене науке Филозофског факултета
Универзитета у Бањој Луци, Институт за савремену историју
Београд, Друштво наставника историје Бачка Паланка,
Босански Петровац 2025, стр. 388.**

Зборник радова под називом *Срби у Босанској Крајини – сеобе, ратови и страдања* састоји се од деветнаест научних радова, који су излагани на истоименом научном скупу одржаном, по благослову епископа бихаћко-петровачког Сергија, 28. и 29. септембра 2024. године у Стројицама код Шипова. Радови су посвећени историји српског народа у Босанској Крајини, тачније периоду од Аустријско-турског рата (1788–1791) па све до краја Одбрамбено-отаџбинског рата (1992–1995). Посматрајући Босанску Крајину и њену улогу у цјелокупној историји српског народа, аутори су у својим радовима настојали додатно расвијетлити њен историјски значај, нарочито имајући у виду да је Босанска Крајина, у мноштву изузетно важних историјских догађаја, била само попрште битака и сеоба, али и географска регија у којој је српски народ током Другог свјетског рата највише пострадао. Због тога значај овог Зборника надилази границе Босанске Крајине, јер теме које су у

¹ milosernaut@gmail.com

њему научно обрађене имају снажан утицај и на свеукупну прошлост српског народа, о чему додатно свједочи податак да су организатори Научног скупа и издавачи овог Зборника, осим Епархије бихаћко-петровачке, Институт за хуманистичке и друштвене науке – Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, Институт за савремену историју из Београда, као и Друштво наставника историје из Бачке Паланке. Зборник *Срби у Босанској Крајини – сеобе, ратови и страдања* угледао је свјетло дана у септембру 2025. године, а систематизован је на 388 страна, док је за сваки од деветнаест радова уприличен и резиме на енглеском језику. Уредници *Зборника*, проф. др Бошко М. Бранковић, др Милан Гулић и др Предраг М. Вајагић, у *Ријечи уредника* наглашавају, између осталог, значај Босанске Крајине за српски народ и његово културно-историјско и духовно постојање, али и значај Босанске Крајине као регије у којој је српски народ чувао свој национални идентитет, пружајући, у више наврата, отпор окупатору, због чега је и пострадао знатно више него у другим крајевима гдје живе православни Срби.

Зборник се, као што је већ речено, састоји од деветнаест научних радова: *Аустријско-турски рат (1788-1791), српски етнички простор, севернохрватска ратничка књижевност*, Персида Лазаревић ди Ђакомо; *Насељавање Крајишника у Подриње 1835–1836*, Урош Шешум; *Становништво Бањалучког санџака средином XIX века*, Нино Делић; *Улога манастира Рмња и његових свештенослужитеља у борби за српско народно ослобођење током XIX вијека*, Милош Ернаут; *Страдање Срба у Ливну у Првом свјетском рату*, Бошко М. Бранковић; *Године глади у Босанској Крајини 1914-1918*, Боривоје Милошевић; *Српски добровољци из Босанске Крајине колонисти у Војводини (1914-1941) – животи, судбине*, Предраг М. Вајагић; *Погром над Србима у Јајцу 1941. године*, Немања Девић; *Сведочења и казивања о страдању српског живља у Јању 1941*, Бране Миловац; *Страдање народа општине Шипово у усташкој офанзиви 3-10. септембра 1941*, Момчило Сакан; *Стратишта српског народа у бихаћком крају током постојања НДХ и корак ка утврђивању укупног броја жртава у Другом светском рату*, Драган Радовић и Владимир Бурсаћ; *Изворна грађа у Архиву Босне и Херцеговине о злочинима у Босанској Крајини у периоду геноцида над Србима у*

Независној Држави Хрватској, Драгослав Илић; Колонизација становништва јајачког становништва у Војводину 1945-1948, Павле Б. Орбовић; Миграције становништва са јањске висоравни после Другог светског рата, Боро Војиновић; Ратна дејства око Грахова и Гламоча (1994–1995) и њихов одражај на Републику Српску Крајину, Милан Гулић; Сједница Народне скупштине Републике Српске у Санском Мосту 1995. године, Немања Вујић; Други крајишки корпус Војске Републике Српске и пад западнокрајишких општина 1995. године, Бојан Димитријевић; Операција „Маестрал“: агресија хрватске војске на општину Шипово 9-12. септембра 1995, Петар Блажић.

Персида Лазаревић ди Ђакомо у свом раду анализира неколико дјела ране сјевернохрватске књижевности XVIII вијека, у којима се описује аустријско-турски рат (1788–1891). Ради се о хроникама у стиху о рату који се водио у Босанској Крајини, прије свега у Градишки, Бањалуци и Бихаћу, а у раду се разматра књижевно-историјско присуство Срба у овим дјелима. Урош Шешум, на основу објављене и необјављене архивске грађе, приказује миграције из Босанске Крајине у Подриње 1835–1836. године, анализирајући однос српских власти према досељеницима и доносиће демографске резултате крајишке сеобе на подручје Подриња. Нино Делић у свом раду осликава нестабилне прилике у Босни половином XIX вијека, а на основу аустријских и руских извора предочава сумарне пописе који указују на доминацију хришћанског, прије свега српског, становништва на подручју Бањалучког санцака. Милош Ернаут својим радом додатно расвјетљује историју манастира Рмањ током XIX вијека, наглашавајући изузетно важан допринос рмањских свештенослужитеља у борби за српско народно ослобођење, нарочито у времену Српског устанка у Босни (1875–1878). Бошко М. Бранковић у свом истраживању бави се страдањем ливањских Срба у Првом свјетском рату, од Сарајевског атентата, када је почело хапшење виђенијих Срба и њихово прогонство у Арад, па све до краја 1917. и почетка 1918. године, када су дјеца слата на прехрану у Хрватску, Бачку, Барању, Банат и Срем. На ово истраживање надовезује се и рад Боривоја Милошевића, који се бави питањем глади у Босанској Крајини током Првог свјетског рата која је узрокована мобилизацијом радно способног дијела становништва,

те великим бројем избјеглица, па су жене, дјеца и ратни заробљеници замијенили мушкарце у обављању пољопривредних послова. Глађу су, најчешће, биле погођене социјално осјетљиве категорије, а посебно дјеца. Милан Мицић у свом раду бави се српским добровољцима из Босанске Крајине, који су као колонисти доселили у Војводину у периоду од 1914. до 1941. године. У раду се фрагментарно освјетљава и њихова даљња судбина у новим равничарским срединама. Предраг М. Вајагић у свом истраживању бави се Србима са подручја Суве Међе и њиховим учешћем у сеобама, али и ратовима и страдањима током XIX и XX вијека. Аутор полази од Карловачког мира (1699) и активног учешћа Срба са Суве Међе у мноштву друштвено-историјских процеса у периоду дугом готово три вијека, да би резимирао свој рад стањем на Сувој Међи данас, гдје православних Срба готово да и нема.

У зборнику су заступљени и радови који се баве временом Другог свјетског рата на подручју Босанске Крајине. Први од њих је рад Немање Девића, који илуструје погром над Србима у Јајцу током 1941. године, када је Јајце ушло у састав Независне Државе Хрватске и постало сједиште велике жупе Плива и Рама. У раду се аутор хронолошки бави страдањем српског становништва на јајачком подручју, које је заувјек промијенило демографску слику на подручју горњег тока ријеке Врбас. На рад Немање Девића надовезује се истраживање свештеника Бране Миловца, који доноси лична свједочења и казивања о страдању Срба на подручју Јања током 1941. године, а која су прикупљана како на подручју самог Јања тако и у Новом Саду и околини. Искази свједока на оригиналан начин осликавају вријеме у којем је почињен геноцид над јањским Србима. Момчило Сакан у свом раду бави се страдањем народа општине Шипово у усташкој офанзиви од 3. до 10. септембра 1941. године. Драган Радовић и Владимир Бурсаћ у заједничком раду пишу о стратиштима српског народа на подручју Бихаћа и околине током постојања Независне Државе Хрватске, али и проблематизују утврђивање укупног броја жртава, који је често пута умањиван, док се сагледавањем свих стратишта долази до закључка да број страдалих Срба у бихаћком крају током 1941. године прелази двадесет шест хиљада. Драгослав Илић доноси преглед изворне грађе у Ар-

хиву Босне и Херцеговине о злочинима у Босанској Крајини у периоду геноцида над Србима у Независној Држави Хрватској. Аутор апострофира да је питање утврђивања идентитета и броја жртава Другог свјетског рата једно од питања на које историографија није дала одговор. Павле Б. Орбовић тематизује колонизацију становништва јајачког среза у Војводину од 1945. до 1948. године, док се миграцијама становништва са јањске висоравни након Другог свјетског рата бави Боро Војиновић. Збивања током Одбрамбено-отаџбинског рата (1992–1995) обрађују четири аутора, а први од њих, Милан Гулић, истражује ратна дејства на граховском и гламочком ратишту, током 1994. и 1995. године, и њихово одражавање на Републику Српску Крајину. Немања Вујић пише о преломној сједници Народне скупштине Републике Српске, одржане у Санском Мосту 15. и 16. априла 1995. године, на којој је ескалирао тињајући сукоб политичког и војног руководства Републике Српске. У раду о Другом крајишком корпусу Војске Републике Српске, Бојан Димитријевић анализира борбена дејства и пораз јединица ове војне формације у другој половини 1995. године, док у посљедњем раду овог зборника Петар Блажић расвјетљава околности из септембра 1995. године, када је хрватска војска, у оквиру акције „Маестрал“, извршила агресију на општину Шипово.

Зборник у цјелини представља важно полазиште за будућа истраживања историје Босанске Крајине. Публикација, истовремено, стимулишући и друге истраживаче да започну или наставе рад на историографском пољу Босанске Крајине.